

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Gabrielle Sveger

Hur förhåller sig laglottskyddet och förmånstagarförordnanden till varandra?

- En analys med särskilt fokus på 7 kap. 4 § ÄB och 14 kap. 7 § FAL.

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: Höstterminen 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	8
1.5 Forskningsläge	9
1.6 Disposition	9
2 SUCCESSIONSRÄTTEN	10
2.1 Allmänt om arvsrätt	10
2.2 Allmänt om testamente.....	11
2.3 Allmänt om laglotten	11
2.4 Särskilt om det förstärkta laglottskyddet	12
2.4.1 7 kap. 4 § första stycket ÄB	12
2.4.2 Gåva.....	13
2.4.3 Gåva för dödsfalls skull.....	13
2.4.4 Undantag om särskilda skäl föreligger.....	14
3 FÖRMÅNSTAGARFÖRORDNANDE	16
3.1 Allmänt om förmånstagarförordnanden i livförsäkring	16
3.2 Särskilt om 14 kap. 7 § FAL	17
3.2.1 1987 års familjerättsreform	17
3.2.2 Jämningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket FAL	19
4 DET FÖRSTÄRKA LAGLOTTSKYDDET OCH FÖRMÅNSTAGARFÖRORDNANDEN I LIVFÖRSÄKRINGAR	21
4.1 Ärvdabalkens påverkan på jämningsregeln	21
4.2 Det förstärkta laglottskyddet och jämningsregeln	23

4.2.1	Inledning.....	23
4.2.2	Det förstärka laglottsskyddet i förhållande till 14 kap. 7 § andra stycket FAL.....	23
4.2.3	Tillämpligheten av 7 kap. 4 § ÄB på förmånstagarförordnanden.	25
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	29
5.1	Hur påverkar ärvdabalkens regler en jämkningstalan enligt 14 kap. 7 § andra stycket FAL?	29
5.2	Hur påverkar jämkningsregeln i FAL en tillämpning av det förstärkta laglottsskyddet på förmånstagarförordnanden?	30
5.3	Kan 7 kap. 4 § ÄB tillämpas på förmånstagarförordnanden i livförsäkringar?	31
5.4	Slutsatser och avslutande reflektion.....	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	33
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

In Sweden, we have a legal protection within inheritance law, statutory share of inheritance which guarantees direct heirs a certain share of the estate a parent leaves behind when they pass away. To protect the statutory share of inheritance there is a provision in Ch. 7 Sec. 4 of the Inheritance Code (1958:637, ÄB). For the provision to be applicable, the testator must have given away such property that is covered by the gift concept of the provision. Furthermore, it requires that the gift was given under circumstances or on such terms that the purpose of the gift is equivalent to that of a will. The provision is intended to protect heirs against legal actions in the form of gifts that a testator can make with the intention of circumventing the rules of statutory share of inheritance. In addition to inheritance and wills, there is a separate legal institute for the distribution of a deceased person's assets regarding beneficiary clauses in a life insurance. As a general rule, insurance compensations paid out to the beneficiary are not to be included in the deceased's estate. However, beneficiary clauses may be adjusted by a direct heir under Ch. 14 Sec. 7 of the Insurance Contracts Act (2005:104, FAL) if it would lead to a result that is unreasonable. Implementing challenges can be said to characterize Ch. 7 Sec. 4 ÄB and Ch. 14 Sec. 7 FAL, which gives reason to clarify the relationship between the two rules.

The purpose of this paper is to critically examine how the protection of the statutory share of inheritance relates to beneficiary clauses. To achieve this purpose, the investigation has been divided into three questions to determine what the applicable law is. The first question focuses on how the rules of the Inheritance Code affect an adjustment claim in Ch. 14 Sec. 7 FAL. The conclusion drawn from the investigation is that the provisions of the Inheritance Code are considered to some extent in the fairness assessment. The second question instead focuses on how the adjustment rule in FAL affects the protection of statutory share of inheritance. In this regard, it is concluded that due to the legal changes that took place upon the introduction of the adjustment rule in Ch. 14 Sec. 7 FAL, it is probably not possible to apply Ch. 7 Sec. 4

ÄB on compensation from a beneficiary clause in a life insurance. However, the legal situation can be said to be rather uncertain. Considering this, a final discussion is conducted on whether Ch. 7 Sec. 4 ÄB can be applied on beneficiary clauses. In this part, consideration has been given to statements in doctrine, which argue that certain payments to a life insurance should be able to be adjust using Ch. 7 Sec. 4 ÄB. The legal situation, in conclusion, cannot be considered strong enough to support such a position. However, it can be stated that such an interpretation is possible based on the provisions in Ch. 7 Sec. 4 ÄB.

Sammanfattning

I Sverige har vi inom successionsrätten ett laglottskydd som garanterar bröstarvingar en viss del av den kvarlåtenskapen en förälder lämnar efter sig när denne avlider. Till skydd för laglotten finns bestämmelsen 7 kap. 4 § ärvdabalken (1958:637, ÄB), även kallad *det förstärkta laglottskyddet*. För att bestämmelsen ska bli tillämplig måste arvlåtaren bortgivit egendom under omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till syfte är att jämställa med ett testamente. Bestämmelsen syftar till att skydda bröstarvingar mot rättshandlingar i form av gåvor som en arvlåtare kan företa i syfte att kringgå reglerna om laglott. Vid sidan av arv och testamente finns däremot ett fristående rättsinstitut för fördelning av en avlidens tillgångar, närmare bestämt *förmånstagarförordnande* i livförsäkringar. Utgångspunkten är att utfallande försäkringsersättning inte ingår i en avlidens kvarlåtenskap enligt 14 kap. 7 § första stycket försäkringsavtalslagen (2005:104, FAL). Ett förordnande kan emellertid jämkas av en bröstarvinge enligt 14 kap. 7 § andra stycket i de fallen tillämpningen av ett förmånstagarförordnande i en livförsäkring skulle leda till ett resultat som är oskäligt. Svåra gränsdragningsproblem kan sägas präglade både det förstärkta laglottskyddet och 14 kap. 7 § FAL, vilket ger anledning att bringa klarhet i förhållandet mellan de båda reglerna.

Syftet med denna uppsats är att kritiskt granska hur bröstarvingars laglottskydd förhåller sig till livförsäkringar med förmånstagarförordnande. För att uppnå detta syfte har utredningen delats upp i tre frågeställningar för att utreda vad som är gällande rätt. I uppsatsen används således den rättsdogmatiska metoden. Hur ärvdabalkens regler påverkar en jämkningstalan enligt 14 kap. 7 § andra stycket FAL undersöks inledningsvis. ÄB:s bestämmelser tas hänsyn till vid den skälighetsbedömning som ska göras. Den andra frågeställning tar i stället sikte på hur införandet av jämkningsregeln i FAL påverkar tillämpningen av det förstärkta laglottskyddet på ett förmånstagarförordnande i livförsäkringar. I detta hänseende konkluderas att det med hänsyn till de försäkringsrättsliga ändringar som skedde vid införande av jämkningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket FAL troligen inte är möjligt att tillämpa 7 kap.

4 § ÄB på försäkringsbelopp som utfaller från vare sig återkalleliga eller oåterkalleliga förmånstagarförordnanden. Rättsläget kan emellertid sägas vara tämligen osäkert. Mot bakgrund av detta fördes en slutlig diskussion om 7 kap. 4 § ÄB kan tillämpas på förmånstagarförordnanden. I denna del har hänsyn tagits till uttalanden i doktrin, som menar på att vissa premieinbetalningar borde kunna angripas med stöd av det förstärkta laglottskyddet. Rättsläget, som bygger på uttalanden i doktrin, kan inte anses ge tillräckligt stöd för att det kan anses utrett att beskrivna premiebetalningar kan angripas med 7 kap. 4 § ÄB. Vad som dock kan konstateras att det är *möjligt* att föra en sådan tolkning utifrån det förstärkta laglottskyddets rekvisit.

Förkortningar

FAL	Försäkringsavtalslagen (2005:104)
GFAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
HovR	Hovrätten
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv. Avdelning 1
NJA II	Nytt juridiskt arkiv. Avdelning 2
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige har vi inom successionsrätten ett laglottskydd som garanterar bröstarvingar en viss del av den kvarlåtenskapen en förälder lämnar efter sig när denne avlider.¹ Till skydd för laglotten finns bl.a. bestämmelsen 7 kap. 4 § ärvdabalken (1958:637, ÄB), även kallad *det förstärkta laglottskyddet*. Bestämmelsen syftar till att skydda bröstarvingar mot rättshandlingar i form av gåvor som en arvlåtare företar i syfte att kringgå reglerna om laglott. Vid sidan av arv och testamente finns ett fristående rättsinstitut för fördelning av en avlidens tillgångar, närmare bestämt *förmånstagarförordnande*.² Förmånstagarförordnanden i livförsäkringar är väldigt vanligt förekommande i Sverige.³ Som utgångspunkt ska utfallande försäkringsersättning inte ingå i en avlidens kvarlåtenskap enligt 14 kap. 7 § första stycket försäkringsavtalslagen (2005:104, FAL).

Mot bakgrund av detta uppkommer då frågor kring hur bröstarvingars laglottskydd, som erhåller en stark ställning inom svensk successionsrätt, förhåller sig till livförsäkringar med förmånstagarförordnande. Kan det tänkas att försäkringsrätten möjliggör ett kringgående av en bröstarvinges rätt till laglott, eller finns det någon form av begränsning för att undvika ett sådant resultat? Det är ett komplext rättsområde som har diskuterats i doktrinen, speciellt gällande möjligheten att jämka ett förmånstagarförordnande enligt bestämmelsen om det förstärkta laglottskyddet. I och med 1987 års familjerättsreform infördes en jämningsregel i dåvarande 104 § lag (1927:77) om försäkringsavtal (GFAL), vars motsvarande lydelse kan hittas i 14 kap. 7 § andra stycket

---

¹ Brattström & Singer (2020), s. 115.

² Prop. 2003/04:150 s. 541.

³ Brattström & Singer (2020), s. 93.

FAL. Hur denna jämningsregel förhåller sig till laglottskyddet har gett upphov till diskussion.⁴ Det är följaktligen av relevans att utreda hur bröstarvingars laglottskydd förhåller sig till förmånstagarförordnanden i livförsäkringar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda hur bröstarvingars laglottskydd förhåller sig till livförsäkringar med förmånstagarförordnanden.

För att uppnå syftet ämnar uppsatsen att besvara följande frågeställningar:

1. Hur påverkar ärvdabalkens regler en jämkningstalan enligt 14 kap. 7 § andra stycket FAL?
2. Hur påverkar jämningsregeln i FAL en tillämpning av det förstärkta laglottskyddet på förmånstagarförordnanden i livförsäkringar?
3. Mot bakgrund av fråga 2, kan 7 kap. 4 § ÄB tillämpas på förmånstagarförordnanden i livförsäkringar?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen kommer huvudsakligen behandla 7 kap. 4 § första stycket ÄB, och inte bestämmelsen andra och tredje stycken. Uppsatsen kommer vidare endast beröra livförsäkringar för dödsfalls skull. En avgränsning har skett mot individuellt pensionssparande, som inte kommer att beröras i brist på utrymme. Uppsatsen avgränsas ytterligare till att behandla 14 kap. 7 § första och andra stycket FAL, och specifikt jämkning till förmån för bröstarvingar i enlighet med uppsatsens syfte.

---

⁴ Se Brattström & Singer (2029) s. 121; Eriksson (2020), s. 68; Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

1.4 Metod och material

För att besvara uppsatsens frågeställningar krävs en undersökning som till största del utreder hur rättsläget ser ut. I uppsatsen används därför den rättsdogmatiska metoden. Den rättsdogmatiska metoden går ut på att undersöka gällande rätt i syfte att kunna fastslå vad som är gällande rätt i förevarande fall. För att besvara frågeställningarna utifrån gällande rätt används de klassiska rättskällorna, alltså lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.⁵ För att utreda hur bröstarvingars laglottskydd förhåller sig till livförsäkringar med förmånstagarförordnande har det vidare applicerats ett kritiskt perspektiv på uppsatsen som närmast ska utreda ett område där rättsläget är osäkert.

Vid användandet av lagförarbeten erhålles en förståelse för lagstiftningen och dess syfte, vilket möjliggör en ändamålsenlig tolkning av bestämmelsen. I denna uppsats har bland annat Proposition 1986/87:86 *Om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m.* och SOU 1925:43 *Förslag till lag om arv* använts. I avsnitt 4.2 ligger fokus på doktrin, då den specifika frågan som undersöks inte har berörts närmare i lagförarbeten eller praxis. En viktig distinktion mellan doktrin och de andra rättskällorna som har beaktats, är att doktrin utgör personliga åsikter och inte har samma formella auktoritet som de andra rättskällorna.⁶ Detta är viktigt att ha i åtanke i denna uppsats då det material som använts i undersökningen till stor del är doktrin.

Det finns skilda åsikter kring tillämpningen av den rättsdogmatiska analysen, jag utgår ifrån vad Kleineman skriver i boken *Juridisk metodlära*. Vid användandet av den rättsdogmatiska analysen anger Kleineman att man bör göra skillnad på *de lege lata*-argumentation, en utredning av hur rättsläget ser ut, och på *de lege ferenda*-argumentation, en utredning med förslag på lösningar till olösta juridiska problem.⁷ Uppsatsen fokuserar på att bringa klarhet i *de lege lata* då syftet är att undersöka rådande rättsläget. I avsnitt 4.2.3 och 5.3

---

⁵ Kleineman (2018), s. 21.

⁶ Jfr. Kleineman (2018), s. 28 och 33.

⁷ Kleineman (2018), s. 36.

finns inslag av *de lege ferenda*-argumentation då utredningen i denna del till stort diskuterar en lösning på ett osäkert juridiskt problem.

1.5 Forskningsläge

Gällande de specifika frågeställningarna vilket utgör föremål för denna uppsats finns det begränsat med forskning. De gränsdragningsproblem som präglar de båda rättsreglerna som utreds i denna uppsats har främst undersökts av Margareta Brattström och Anna Singer i boken *Rätt arv – fördelning av kvarlåtenskapen*. Förmånstagarförordnande i livförsäkringar och dess förhållande till det förstärkta laglottskyddet har vidare undersökts grundligt av Göran Lind och Gösta Walin i *Kommentar till ärvdabalken – Del 2 (18–25 kap.) Boutredning och arvskifte, försäkringar, EU:s arvsförordning m.m.* Denna forskning har utredningen således använt.

1.6 Disposition

Uppsatsen är uppdelad fem huvudsakliga avsnitt där gällande rätt redogörs för. Uppsatsen andra avsnitt ger en kort överblick av den svenska successionsrätten som introduktion för att sedan övergå i en mer grundlig genomgång av det förstärkta laglottskyddet. I tredje avsnittet går uppsatsen in på förmånstagarförordnande i livförsäkringar. Dessa avsnitt ger en grund för nästkommande avsnitt fyra, som specifikt berör gällande rätt utifrån uppsatsens frågeställningar. Uppsatsen utmynnar till sist i en analys i avsnitt fem som också är uppdelad utifrån ställda frågeställningar. Slutligen presenteras uppsatsen slutsatser tillsammans med en avslutande reflektion.

2 Successionsrätten

2.1 Allmänt om arvsrätt

När någon avlider aktualiseras den s.k. successionsrätten som reglerar hur en avlidens kvarlåtenskap ska fördelas. Fördelningen av en avlidnes kvarlåtenskap kan enligt svensk rätt ske på två olika sätt; antingen genom den legala arvsordningen eller genom testamente.⁸

Att fördelningen sker via arv innebär att kvarlåtenskapen från den avlidne ska fördelas enligt den legala arvsordningen i enlighet med ÄB:s bestämmelser. Den legala arvsordningen grundar sig på parentelprincipen som innebär att släktingar till den avlidne är indelade i olika arvsklasser. Den eller de som är närmast släkt med den avlidne ärver före mer avlägsna släktingar. Om en arvinge är avliden träder dennes avkomlingar in i den avlidnes ställe beträffande rätt till arv, i enlighet med den s.k. istadarätten. Stirpalgrundsatsen kompletterar principerna genom att fastställa att varje gren inom en arvsklass tar lika lott ur kvarlåtenskapen.⁹

En grundläggande aspekt inom arvsrätten är att om arvlåtaren var gift och har gemensamma barn med den avlidne vid sin bortgång, ska kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken.¹⁰ Arvingar i första och andra arvsklassen kommer då att få en efterarvsrätt, vilken kommer att aktualiseras när den efterlevande maken avlider.¹¹ Med det sagt finns det emellertid ett undantag för särkullbarn som har rätt att få ut sitt arv direkt vid arvlåtarens död.¹²

---

⁸ Brattström & Singer (2020), s. 16.

⁹ Brattström & Singer (2020), s. 30 ff.

¹⁰ 3 kap. 1 § ÄB.

¹¹ 3 kap. 2 § ÄB.

¹² 3 kap. 1 § ÄB.

2.2 Allmänt om testamente

I de fall den avlidne inte vill att dennes kvarlåtenskap ska fördelas enligt den legala arvsordningen kan vederbörande upprätta ett testamente. Ett testamente är en disposition för dödsfalls skull.¹³ Grundläggande regel i svensk rätt är att testatorns vilja ska respekteras i möjligaste mån.¹⁴ För att ett testamente ska vara giltigt uppställer ÄB ett antal formkrav som måste vara uppfyllda.¹⁵

I den svenska testamentsrätten finns det materiella begränsningar som inskränker testatorns rätt att förordna över sin egendom genom testamente. Fördelningen av kvarlåtenskapen får bland annat inte inkräkta på en bröstarvinges laglott.¹⁶

2.3 Allmänt om laglotten

Grunden för det idag gällande laglotsinstitutet lades genom en förordning år 1857 varpå testamentsrätten utvidgades samtidigt som reglerna blev tydligare. Motiveringen bakom laglotten var vid denna tidpunkt att garantera bröstarvingarna en försörjning och bibehålla en viss rättvisa dem emellan. Ordningen från 1857 infördes i 1928 års arvslag och upptogs sedermera i 1958 års ärvdabalk, som alltjämt är gällande rätt idag.¹⁷

Laglotten utgör hälften av den arvslott som enligt lag tillkommer en arvlåtares bröstarvingar.¹⁸ Laglotten är vidare individuell för varje bröstarvinge. Summan av bröstarvingars laglott utgör hälften av kvarlåtenskapen varför den andra halvan brukar benämnas som testatorns disponibla kvot.¹⁹ Laglotten

---

¹³ Brattström & Singer (2020), s. 91.

¹⁴ 11 kap. 1 § ÄB.

¹⁵ Testamente ska bland annat upprättas skriftligen med två vittnen, se 10 kap. 1 § ÄB.

¹⁶ Se avsnitt 2.3.

¹⁷ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 1 §.

¹⁸ Brattström & Singer (2020), s. 114.

¹⁹ Brattström & Singer (2020), s. 115.

faller inte ut automatiskt, utan en bröstarvinge måste begära jämkning av sin laglott i testamentet enligt 7 kap. 3 § ÄB.

2.4 Särskilt om det förstärkta laglottskyddet

2.4.1 7 kap. 4 § första stycket ÄB

Det förstärkta laglottskyddet tillkom i 1928 års lag om arv och upptogs sedermera i 1958 års ärvdabalk och har inte ändrat lydelse sedan dess tillkomst.²⁰ I motiven till 1928 års lag ansåg lagberedningen att bröstarvingars rätt till laglott inte i allmänhet bör skyddas mot en arvlåtares gåvohandlingar under livstiden, men att det förstärkta laglottskyddet är erforderligt när det finns en avsikt att kringgå laglotsreglerna. Som exempel på sådana situationer anges när en arvlåtare gynnar en make i ett senare äktenskap eller barn i en ny kull.²¹

Att arvlåtaren kan antas haft för avsikt att ordna successionen är en nödvändighet för att det förstärkta laglottskyddet kan tillämpas.²² Det förstärkta laglottskyddet tar sikte på gåvor som arvlåtaren gett bort under dennes livstid. Gåvan måste till syftet vara att likställa med ett testamente. Då ska, om ej särskilda skäl talar däremot, gåvan återbäras eller, om det inte kan ske, ersättning utgivas för dess värde. Så en tillämpning av regeln i 7 kap. 4 § ÄB innebär att gåvan behandlas som om den var föremål för ett testamentsförordnande, och laglottens storlek beräknas som om gåvan aldrig givits bort. Vill bröstarvinge mot gåvotagare göra gällande rätt måste talan väckas inom ett år från det att bouppteckningen efter arvlåtaren avslutades. Försittes denna tid, är rätt till talan förlorad.²³

---

²⁰ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (8 mars, 2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §.

²¹ NJA II 1928 s. 444.

²² Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (8 mars, 2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §; Se även NJA 1998 s. 543 och NJA 2021 s. 605.

²³ 7 kap. 4 § andra stycket ÄB.

2.4.2 Gåva

En första förutsättning för att tillämpa 7 kap. 4 § ÄB är att arvlåtaren har bortgivit egendom under dennes livstid. Det behöver inte röra sig om en typisk gåva, utan även andra benefika transaktioner faller in under tillämpningsområdet.²⁴ Exempelvis försäljning av egendom till underpris och efterskänkande av fordran.²⁵ Det kan även uppmärksammas att det förstärkta laglottsskyddet gäller för gåvor oavsett vem som är gåvomottagare.²⁶ Följaktligen rör det sig om ett extensivt gåvobegrepp. Det är vidare gåvans värde vid själva arvskiftet, och inte vid gåvotillfället som ska beaktas och återläggas till kvarlåtenskapen.²⁷

2.4.3 Gåva för dödsfalls skull

För att det förstärkta laglottsskyddet ska bli tillämplig på en gåvohandling krävs vidare att det rör sig om en gåva för dödsfalls skull. Detta innebär att handlingen till dess syfte är att likställa med testamente.²⁸

I motiven till lagbestämmelsen skiljs det mellan två situationer där gåvor är att likställa med testamente.²⁹ Gemensamt för de båda fallen är att givaren inte räknar med att gåvan ska medföra någon ekonomisk uppoffring av praktisk betydelse under dennes återstående livstid.³⁰

I den första situationen räknas de fall där arvlåtaren bortgivit egendom under omständigheter att det till syftet är att likställa med testamente. Sådana omständigheter är när arvlåtaren vid gåvotillfället hade anledning att räkna med att avlida inom en inte allt för lång tid.³¹ Typiskt sett rör det sig då om gåvor som getts på själva dödsbädden eller under gåvogivarens sista sjukdomstid. Även gåvor som givits tidigare anges i motiven kunna tillfalla denna grupp

---

²⁴ Brattström & Singer (2020), s. 119; Eriksson (2022), s. 68; jfr. NJA 1985 s. 414 och NJA 2021 s. 605.

²⁵ Jfr NJA 1939 s. 71 och NJA 1934 s. 462.

²⁶ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §.

²⁷ Eriksson (2022), s. 69.

²⁸ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §.

²⁹ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §.

³⁰ Brattström & Singer (2022), s. 119.

³¹ Eriksson (2022), s. 66.

om ändamålet kan antagas varit att ordna gåvogivarens succession. Vid sådana omständigheter understryker dock lagberedningen att tillämpningen inte får utsträckas allt för långt.³²

I den andra situationen räknas de fall där arvlåtaren har bortgivit egendom på sådana villkor att gåvan till syftet är att likställa med ett testamente. Sådana villkor är när arvlåtaren formellt ger bort äganderätten av egendomen men behåller själva nyttan av det som ges bort.³³ Typiskt sett rör det sig då om när givaren för gåvan förbehållit nyttjanderätt till egendomen eller inte gjort en kännbar uppoffring genom gåvan. Att ett villkor har stipulerats i ett avtal eller dylikt är inte en nödvändighet för att det förstärkta laglottskyddet kan bli aktuellt.³⁴

Att någon av typfallen måste vara för handen har HD ansett inte är en nödvändighet för att ”syftet är att likställa med testamente”. I NJA 2022 s. 277 var det utrett att en arvlåtare uttalat en vilja att göra en av sina bröstarvingar arvslös. Uttalandet bedömdes allvarligt menat och följts av dispositioner som låg i linje med det som givaren sagt.

2.4.4 Undantag om särskilda skäl föreligger

I fall där en gåva till syftet är att likställa med testamente, ska laglottskyddet ändå inte tillämpas om särskilda skäl är däremot. Undantagsregeln kan bli aktuell i situationer när en tillämpning av 7 kap. 4 § ÄB skulle innebära en alltför stor hårdhet mot gåvotagaren.³⁵

HD har uttalat att regeln möjliggör undantag i skilda situationer för att undvika materiellt otillfredsställande resultat.³⁶ I tidigare rättspraxis har frågan om särskilda skäl aktualiserats främst i fall där en jämkning av gåvan skulle

---

³² Se SOU 1925:43, s. 315; Jfr NJA 1963 s. 345.

³³ Eriksson (2022), s. 67.

³⁴ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §.

³⁵ NJA II 1928 s. 453.

³⁶ NJA 2021 s. 605.

framstå som obillig i och med att gåvomottagaren har erhållit gåvan såsom
kompensation för gjorda arbetsinsatser.³⁷

---

³⁷ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 1 (2022, JUNO), kommentar till 7 kap. 4 §.

3 Förmånstagarförordnande

3.1 Allmänt om förmånstagarförordnanden i livförsäkring

Livförsäkringar är allmänt förekommande i Sverige. Anledning till detta är bl.a. att det är ett säkert sätt att trygga försörjningen både för försäkringstagaren och förmånstagaren. Försäkringen och försäkringsersättningen är även under vissa förutsättningar skyddad mot både borgenärer och dödsbodelägare.³⁸ Reglerna om livförsäkringar och förmånstagarförordnande överfördes till stor del från GFAL till FAL.³⁹ Ett antal förändringar skedde emellertid i samband med 1987 års familjerättsreform.⁴⁰

En fysisk person kan teckna en livförsäkring, men det är även vanligt förekommande med gruppförsäkringar varvid det senare oftast innehåller standardiserade förmånstagarförordnanden.⁴¹ En försäkringstagare till en livförsäkring kan då förordna att försäkringsbeloppet ska tillfalla en eller flera personer som förmånstagare enligt 14 kap. 1 § FAL. Förordnandet sker som huvudregel genom att försäkringstagaren bestämmer förmånstagare och meddelar försäkringsbolaget i ett egenhändigt undertecknat meddelande.⁴² När en försäkringsersättning ur en livförsäkring ska utgå ska framgå av försäkringsavtalet. När det kommer till livförsäkringar sker ersättning i samband med dödsfall.⁴³

En försäkringstagare kan som huvudregeln fram tills att försäkringsersättning utbetalats ändra eller återkalla ett förmånstagarförordnande.⁴⁴ Ett sådant förordnande kallas *återkalleligt* förmånstagarförordnande. Ett undantag till

---

³⁸ Brattström & Singer (2020), s. 93.

³⁹ Brattström & Singer (2020), s. 109.

⁴⁰ Se avsnitt 3.2.1.

⁴¹ Brattström & Singer (2020), s. 110.

⁴² 14 kap. 3 § första stycket FAL.

⁴³ Se Brattström & Singer (2020), s. 110; Jfr även livförsäkring när ersättning utgår i samband med en specifik händelse i livet.

⁴⁴ 14 kap. 2 § FAL.

denna huvudregel är om försäkringstagaren utlovar att förmånstagarförordnandet inte ska ändras eller återkallas, vilket kallas för ett *oåterkalleligt* förmånstagarförordnande. Det uppställs inga formkrav för ett sådant förordnande, utan det är försäkringstagarens uttryckta vilja att förordnandet ska stå som är avgörande.⁴⁵ En viktig aspekt av oåterkalleligt förmånstagarförordnande är att försäkringstagarens förfoganderätt över försäkringen inskränks.⁴⁶

I 14 kap. 7 § första stycket FAL stadgas den grundläggande principen att om en förmånstagar är insatt i en livförsäkring ska försäkringsbeloppet efter försäkringstagarens död inte ingå i dennes kvarlåtenskap. Det innebär att försäkringsersättningen inte blir föremål för bodelning och arvskifte. Försäkringsbeloppet betalas ut direkt till förmånstagar och ingår inte i boet efter den avlidne.⁴⁷ Har försäkringstagaren däremot inte disponerat över sin livförsäkring genom förmånstagarförordnande ingår den i kvarlåtenskapen. Detta är emellertid ovanligt.⁴⁸

3.2 Särskilt om 14 kap. 7 § FAL

3.2.1 1987 års familjerättsreform

Lagrummet 14 kap. 7 § FAL motsvarar 104 § i Lagen (1927:77) om försäkringsavtal (GFAL) och dess första stycke har sin bakgrund i lagens ursprungliga utformning från 1927 och fick vad avser jämningsreglerna i styckena två till fyra, sin nuvarande utformning i samband med 1987 års familjerättsreform.⁴⁹

Den grundläggande utgångspunkten har historiskt sett varit att försäkringsbelopp som utfaller vid förmånstagarförordnanden inte ska ingå i den avlidnes kvarlåtenskap.⁵⁰ Risken för att en försäkringstagar missgynnar efterlevande

---

⁴⁵ 14 kap. 2 § FAL.

⁴⁶ 14 kap. 9 § andra stycket FAL.

⁴⁷ Brattström & Singer (2020), s. 93.

⁴⁸ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL; NJA 2001 s. 401; jfr. NJA 1965 s. 54.

⁴⁹ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁵⁰ Prop. 1986/87:86 s. 58.

make eller bröstarvingar beaktades dock, varför det innan 1987 års familjerättsreform fanns en skyddsregel för nyss nämnda parter i 104 § andra stycket GFAL.

Regeln innebar att ett förmånstagarförordnande skulle behandlas som om de ingick i kvarlåtenskapen efter den avlidne, och sålunda tillagts förmånstagarren såsom genom testamente. Förmånstagaren kunde alltså behöva avstå från en del av utfallande försäkringsbeloppet till giftorätts-, vederlags- eller laglottsberrättigade i de fall den berättigades rätt led intrång av att förmånstagaren skulle erhålla hela försäkringsbeloppet.⁵¹ Förmånstagaren likställdes med en testamentstagare, vars rätt får vika för nämnda anspråk. Denna skyddsregel gällde dock enbart för återkalleliga förmånstagarförordnande. Förordnande som gjorts oåterkalleliga omfattades inte av skyddsregelns tillämpningsområde. Oåterkalleliga förmånstagarförordnanden ansågs i stället kunna jämkas i vissa situationer med analog tillämpning av bl.a. 7 kap. 4 § ÄB.⁵² Syftet med skyddsregeln i 104 § andra stycket GFAL var bl.a. att ge efterlevande make och barn ett förstärkt skydd mot hänsynslösa och ur familjerättslig synpunkt ej önskvärda förfoganden genom återkalleliga förmånstagarförordnanden.⁵³

I samband med 1987 års familjerättsreform uppmärksammades att skyddsregeln i GFAL var behäftad med brister. En av dessa brister var att regeln var komplicerad och svår att tillämpa. Dessutom kunde skyddet sättas ur spel genom att göra förmånstagarförordnandet oåterkalleligt.⁵⁴ Mot bakgrund av detta ändrades 104 § andra stycket GFAL. En särskild jämningsregel i GFAL som motsvarar 14 kap. 7 § andra stycket FAL infördes i stället.⁵⁵

---

⁵¹ Se 104 § andra stycke GFAL; Prop. 1986/87:86 s. 58.

⁵² Se Prop. 1986/87:86 s. 103; NJA 1948 s. 232; Jfr. Wallin & Lind som menar att det inte är alldeles riktigt att anse att praxis på området är grundad på en analogisk tillämpning.

⁵³ SOU 1925:21 s. 197 f.

⁵⁴ Prop. 1986/87:86 s. 59.

⁵⁵ Prop. 1986/87:86 s. 102 f.

3.2.2 Jämkningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket

FAL

Enligt jämkningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket FAL kan ett förmånstagarförordnande jämkas av en make eller bröstarvinge så att försäkringen helt eller delvis tillfaller maken eller bröstarvingen, om tillämpningen av förordnandet skulle leda till ett resultat som är oskäligt. Vid prövningen ska särskilt beaktas skälen för förordnandet samt förmånstagarens och makens eller bröstarvingens ekonomiska förhållanden.

Jämkningsregeln kan tillämpas på såväl oåterkalleliga som återkalleliga förmånstagarförordnande. Jämkningsfrågan ska avgöras efter en skälighetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, och ska enligt förarbetena i princip frikopplas från vad som skulle gälla om försäkringsbeloppet hade ingått i kvarlåtenskapen. Jämkningsregeln innebär enligt departementschefen, till skillnad från innan 1987 års familjerättsreform, att ett förmånstagarförordnande inte längre påverkar fördelningen av den egentliga bobehållningen. Att de berörda lotter i bobehållningen i stället är en omständighet som inverkar på skälighetsbedömningen.⁵⁶

I förarbetena konstateras att man i allmänhet kan räkna med att försäkringstagaren har goda skäl till sitt förordnande. En situation som emellertid tas upp där det kan bli aktuellt med jämkning är när en förmånstagare vill ställa ett barn utanför fördelning av kvarlåtenskap och försäkringar. Särskilt kan det då bli aktuellt med jämkning om det inte finns någon nämnvärd kvarlåtenskap kvar i boet, t.ex. om försäkringstagaren gett bort egendom till en make eller barn. I förarbetena framhålls dock att en försäkringstagare kan ha respektabla skäl för att göra åtskillnad mellan sina barn.⁵⁷

Enligt motiven ska stor vikt fästas vid förmånstagarens respektive andra partens ekonomiska förhållanden. Att det i endast ganska särpräglade fall kan bli aktuellt med jämkning utan att den som begär jämkning behöver ekonomiskt

---

⁵⁶ Prop. 1986/87:86 s. 103.

⁵⁷ Prop. 1986/87:86 s. 104.

stöd. Utgångspunkten var att förordnandet skulle respekteras trots att t.ex. medlemmar i en familj behandlas olika.⁵⁸

En annan situation som tas upp i motiven är om förmånstagarförordnandet ingår i en kedja av åtgärder som försäkringstagaren har vidtagit i syfte att t.ex. en viss bröstarvinge inte ska få någon del i försäkringstagarens tillgångar. Då kan det från en mera allmän rättvisesynpunkt finnas skäl för jämkning.⁵⁹

I förarbetena tas flera omständigheter upp som kan tala emot en jämkning bl.a. om förordnandet skett mot vederlag och förordnandet gjorts till make eller sambo och det endast finns gemensamma barn. Av detta följer att det kan föreligga större skäl för jämkning om det finns särkullbarn med i bilden.⁶⁰ Vilken typ av försäkring som det är frågan är en ytterligare en omständighet som kan tala för eller emot en jämkning. Det är främst vid en individuell försäkring som det kan finnas skäl att beakta hur premiebetalningen varit ordnad.⁶¹

---

⁵⁸ Prop. 1986/87:86 s. 104 f.; Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁵⁹ Prop. 1986/87:86 s. 104.

⁶⁰ Prop. 1986/87:86 s. 105.

⁶¹ Prop. 1986/87:86 s. 106.

4 Det förstärka laglottskyddet och förmånstagarförordnanden i livförsäkringar

4.1 Ärvdabalkens påverkan på jämkningsregeln

Det finns enbart ett fåtal rättsfall som prövat jämkningsregelns tillämpningsområde. Walin & Lind menar på att de osäkra utsikter att vinna framgång med en talan om jämkning av förmånstagarförordnande sannolikt har medfört att få fall har anhängiggjorts i domstol.⁶²

I målet NJA 1995 s. 423 prövade HD en fråga om jämkning av förmånstagarförordnande på talan av två särkullbarn. TR biföll talan till viss del, och förmånstagarförordnandet jämkades till ett belopp som motsvarade barnens laglotter i försäkringsbeloppet. Endast särkullbarnen överklagade. Särkullbarnen skulle efter ett arvskifte erhållit knappt 3 000 kr ur boet, vilket var en omständighet som TR menade talade för en jämkning. Det konstaterades vidare att båda särkullbarnen var vuxna och kunde försörja sig ekonomiskt. I TR:s bedömning hänvisades även till ett uttalande att jämkningsfrågan inte helt frikopplas från arvsrättens regler och värderingar. HovR fastställde TR:s dom men belyste att någon vikt inte skulle fästas vid att det jämkade beloppet motsvarade särkullbarnens laglott. Tyngdpunkten skulle fästas vid om förmånstagarförordnandet var oskäligt eller inte. HD gick igenom och granskade särkullbarnens argument. Domen ger intrycket av att jämkningsgrund inte förelåg och HD konstaterade att förmånstagarförordnandet ”*i vart fall inte bör jämkas i vidare mån än underrätterna bestämt*”. Då makarnas gemensamma barn inte överklagat var HD förhindrad att ogilla talan, och domens värde kan således anses ha begränsat värde.

---

⁶² Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

I målet T 2386–03 från HovR behandlas bl.a. i vilken mån regleringen i ÄB inverkar på tillämpningen av jämningsregeln i 104 § GFAL.⁶³ HovR fastställde TR:s dom. I målet var det fråga om en kapitalförsäkring med ett marknadsvärde om 21 miljoner kr. TR prövade i målet om det fanns skäl att jämka förmånstagarförordnandet i kapitalförsäkringen för att undvika ett resultat som var oskäligt mot de två barnen som lämnats utanför förmånstagarförordnandet. De två bröstarvingarna hade bl.a. gjort gällande att förordnandet inkräktade på deras laglott samt angett allmänna rättviseskäl för sin talan. Domstolen anförde att jämkning inte kan ske enbart av det skälet att den avlidne valt att genom förmånstagarförordnande fördela sin kvarlåtenskap på ett sätt som avviker från vad som följer av reglerna i ÄB. För att jämkning ska ske krävas att situation är speciell på så sätt att det framstår som befogat och rimligt att frångå försäkringstagarens vilja. TR bedömde att jämkning inte skulle ske.⁶⁴

Walin & Lind är av åsikten, till skillnad från förarbetena som behandlats i avsnitt 3.2.2, att jämningsregeln måste ses *mot bakgrund* av arvsrättens och äktenskapsbalkens regler och värderingar. Författarna menar på att det för make och bröstarvingar är naturligt att jämföra med vad som gällt om förmånstagarförordnandet inte funnits. Att konsekvent lagstiftning och rättskipning har alla rätt att kräva och utgör alltid ett väsentligt mål vid en systematisk tolkning av lagen. Författarna framför dessutom att det är sannolikt att den enskilde, och även domare, kommer att se jämkningsspörsmålen mot bakgrund av vad som enligt ÄktB och ÄB är gällande rätt beträffande den egentliga kvarlåtenskapen.⁶⁵

---

⁶³ Motsvarar 14 kap. 7 § andra stycket FAL.

⁶⁴ Se Hovrätten för Västra Sverige dom den 26 januari 2004, mål nr T 2386–03.

⁶⁵ Se Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

4.2 Det förstärkta laglottskyddet och jämningsregeln

4.2.1 Inledning

Detta avsnitt ska utreda hur införandet av denna jämningsregel påverkar bestämmelsen om det förstärkta laglottskyddet. Mot bakgrund av detta ska då undersökas huruvida 7 kap. 4 § ÄB kan tillämpas på förmånstagarförordnande i livförsäkringar.

Det är en omskriven fråga i doktrinen huruvida förmånstagarförordnande på livförsäkringar kan likställas med gåvor med syftet att likställa med testamente och således angripas med 7 kap. 4 § ÄB.⁶⁶ Ett förmånstagarförordnande kan antingen vara återkalleligt eller oåterkalleligt. I framställningen nedan kommer det göras åtskillnad mellan dessa typer av förordnanden i de delar det krävs för att besvara frågeställningen.

4.2.2 Det förstärkta laglottskyddet i förhållande till 14 kap. 7 § andra stycket FAL

Inledningsvis kan det konstateras att det varken i arvs- eller försäkringsrättslig lagstiftning har klargjorts hur införandet av jämningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket FAL påverkar tillämpningen av 7 kap. 4 § ÄB. Det har inte heller förtydligats i rättspraxis. Förarbetena till jämningsregeln tar inte upp hur denna jämningsregel påverkar det förstärkta laglottskyddet. Departementschefen uttalar emellertid att då den föreslagna jämningsregeln ska vara tillämplig på oåterkalleliga förordnanden borde det sedan lagändringen trätt i kraft inte gå att hävda att en analog tillämpning av 7 kap. 4 § ÄB är fortsatt möjlig.⁶⁷ Walin & Lind menar emellertid att det inte är alldeles riktigt att anse

---

⁶⁶ Se Brattström & Singer (2029) s. 121; Eriksson (2020), s. 68; Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁶⁷ Prop. 1986/87:86 s. 103.

att praxis på området är grundad på en analogisk tillämpning av 7 kap. 4 § ÄB.⁶⁸

Det har skapat osäkerhet efter införandet av 14 kap. 7 § andra stycket FAL hur dessa förordnanden ska behandlas inom arvsrätten, vilket har framhävts i doktrin.⁶⁹ Frågan huruvida oåterkalleliga förmånstagarförordnanden kan angripas med stöd av 7 kap. 4 § FAL har prövats i praxis. I mål NJA 1948 s. 232 ansåg HD att det förstärkta laglottskyddet kan göras gällande gentemot oåterkalleliga förmånstagarförordnandet.⁷⁰ En närmare vägledning till grunden för detta ges inte i domen. Justitieråd Karlgren utvecklade dock sin mening och framförde att förmånstagarförordnande till sin karaktär är en benefik rättshandling för dödsfalls skull.⁷¹ Hur detta rättsfall står sig efter ändringarna av GFAL då oåterkalleliga förmånstagarförordnande numera omfattas av 14 kap. 7 § andra stycket FAL är däremot osäkert enligt Eriksson.⁷²

I rättsfallet NJA 1976 s. 90 prövades frågan om och i vilken utsträckning 7 kap 4 § ÄB kunde tillämpas vid sidan av 104 § GFAL avseende reglernas preskriptionstider.⁷³ I målet rörde det sig om ett återkalleligt förmånstagarförordnande. HD, som fastställde HovR:s dom, konstaterade att nämnda lagrum, 104 § GFAL, uttömmande reglerar laglottskyddet. Att 7 kap. 4 § ÄB därför inte ska tillämpas vid sidan av 104 § andra stycket GFAL. Rättsfallet handlar om preskriptionsreglerna, men kan ändå anses vara relevant i sammanhanget. Walin & Lind är av meningen att domstolen i NJA 1976 s. 90 måste ha utgått ifrån att återkalleliga förmånstagarförordnanden var sådan gåva som kunde angripas enligt 7 kap. 4 § ÄB. Men att tidigare skyddsregeln i 104 § andra stycket GFAL till skydd för laglotten ansågs exklusivt tillämplig.⁷⁴

---

⁶⁸ Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁶⁹ Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁷⁰I målet ogillades dock kärändenas talan på grund av preskriptionsfristen i 7 kap. 4 § andra stycket ÄB.

⁷¹ NJA 1948 s. 232.

⁷² Eriksson (2022), s. 68, not 77.

⁷³ Preskriptionstiderna i 7 kap. 4 § 2 andra stycket ÄB och 104 § GFAL skilde sig ifrån varandra. För det förstärkta laglottskyddet gällde, och gäller fortfarande en 1 årig preskriptionstid medan 104 § GFAL hade en 10 årig preskriptionstid.

⁷⁴ Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

Walin & Lind anser att bestämmelserna i ÄB och FAL står lagtekniskt helt vid sidan av varandra. Att lagtexten i sig inte ger anledning att frångå den etablerade uppfattningen att förmånstagarförordnande är en gåva för dödsfalls skull. I och med att det särskilda laglottskyddet för återkalleliga förordnanden i tidigare 104 § GFAL upphävdes med familjerätsreformen är den logiska följden att man med sådana förordnanden, samt oåterkalleliga förordnanden, får hålla sig till 7 kap. 4 § ÄB. Detta går i och för sig emot vad man avsett med lagändringarna i FAL. Man är således tvingad att godta att något formenligt laglottskydd i allmänhet inte finns mot återkalleliga förmånstagarförordnanden, men om det inte finns för återkalleliga förordnanden är det orimligt att hävda laglottskydd mot oåterkalleliga. Detta då förmånstagaren borde vara bättre ställd vid de oåterkalleliga än vid det återkalleliga förordnandena och inte tvärtom.⁷⁵ Brattström & Singer framför att det brukar antas att förändringen av GFAL utesluter tillämpningen av 7 kap. 4 § ÄB beträffande alla former av förmånstagarförordnanden till försäkringar.⁷⁶

4.2.3 Tillämpligheten av 7 kap. 4 § ÄB på förmånstagarförordnanden

Mot bakgrund av vad som har redovisats ovan i avsnitt 4.2.2. kan det således anses osäkert om förmånstagarförordnanden i livförsäkringar överhuvudtaget kan angripas enligt 7 kap. 4 § ÄB i och med införandet av jämningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket FAL.

Brattström & Singer är däremot av meningen att premieinbetalningar i vissa situationer skulle kunna angripas med 7 kap. 4 § ÄB. I detta fall skulle det inte röra sig om att det utfallande försäkringsbeloppet, som det bl.a. var frågan om i NJA 1948 s. 232 och NJA 1995 s. 423. I stället skulle det vara premieinbetalningen som kan utgöra en gåva som till sitt syfte är att likställa med

---

⁷⁵ Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁷⁶ Brattström & Singer (2020), s. 121.

testamente.⁷⁷ Denna åsikt är även Walin & Lind av.⁷⁸ Nedan utredning kommer således undersöka om vissa premieinbetalningar kan aktualisera det förstärka laglottskyddet.

Det är viktigt att uppmärksamma att det inte finns vägledning i varken lagtext, förarbeten eller praxis i frågan kring premieinbetalningar, utan det är utslutande doktrin som har behandlat frågan.⁷⁹ Nedan framställning utreder således möjligheten utifrån de rekvisit som är uppställda i 7 kap. 4 § ÄB.⁸⁰

4.2.3.1 Gåva för dödsfalls skuld

En förutsättning för 7 kap. 4 § ÄB krävs att ett förmånstagarförordnande omfattas av regelns gåvorekvisit. I rättsfallet NJA 2013 s. 736 ansågs ett tecknande av en livförsäkring med förmånstagarförordnande utgöra en benefik transaktion, och vara att jämföras med gåva enligt 3 kap. 3 § ÄB. I målet måste uppmärksammas att det var vederlagsregeln i ÄB som prövades och inte det förstärka laglottskyddet.⁸¹ Det är emellertid av relevans att tecknandet av livförsäkring med förmånstagarförordnandet i arvsrättsligt sammanhang bedömdes som en gåva. Att det rör sig om ett extensivt gåvobegrepp i det förstärka laglottskyddet har även fastställts.⁸² Det har vidare ansetts i doktrin att ett förmånstagarförordnande i vissa situationer kan träffas av 7 kap. 4 § ÄB:s tillämpningsområde.⁸³ Rättsfallet NJA 1948 s. 232 som berörs i avsnitt 4.2.2 och det uttalande från Justitieråd Karlgren är även värt att beakta i denna del.⁸⁴

Brattström & Singer är av meningen att vissa premieinbetalningar, frikopplat från vad som skulle utgå som försäkringsersättning skulle kunna angripas med 7 kap. 4 § ÄB. I en situation då en arvlätare som tror att döden är nära

---

⁷⁷ Brattström & Singer (2020), s. 121.

⁷⁸ Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁷⁹ Brattström & Singer (2020), s. 121; Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁸⁰ Se avsnitt 2.4.

⁸¹ NJA 2013 s. 736.

⁸² Se avsnitt 2.4.

⁸³ Eriksson (2022), s. 68; Brattström & Singer (2020), s. 120 f.; Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

⁸⁴ Jfr. NJA 1976 s. 90.

förestående använder betydande kapital för betalning av en premie avseende en livförsäkring med en förmånstagare – återkallelig eller oåterkallelig – och på så sätt minskar sin kvarlåtenskap samtidigt som förmånstagaren gynnas. Författarna menar att i ett sådant fall kan intentionen med avsättning jämföras med en gåva som till syftet är att likställa med testamente.⁸⁵

Walin & Lind tänker sig, i likhet med Brattström & Singer, ett mer begränsat laglottsskydd beträffande såväl återkalleliga som oåterkalleliga förordnanden. I en situation när försäkringstagaren använt betydande belopp som premier eller undandragit ett betydande återköpsvärde från den behållning som annars skulle ha gått till laglotsberättigade arvingar. Möjligheten att ingripa mot sådana transaktioner anser Wallin & Lind kan grundas på rättsfallet NJA 1985 s. 414. Vid en sådan tillämpning menar författarna att inte mer än premiebeloppet eller återköpsvärdet vid försäkringstagarens död räknas som gåva för dödsfalls skull.⁸⁶

I rättsfallet NJA 1985 s. 414 konstaterade domstolen att en serie av rättshandlingar, ett äktenskapsförord och en bodelning under bestående äktenskap, kunde angripas med stöd av 7 kap. 4 § ÄB. Detta när rättshandlingarna redan från början utgjorde planerade led i en sammansatt transaktion med syftet att föra över ytterligare egendom till den ena maken. Ett mer nyligen avgjort mål, NJA 2021 s. 605 rörde, i likhet med NJA 1985 s. 414, om 7 kap. 4 § ÄB var tillämpliga på en serie rättshandlingar. I förevarande mål hade arvlåtaren överfört merparten av sin förmögenhet till sin hustru. De rättshandlingar som hade företagits av mannen var åtta gåvor och en bodelning under pågående äktenskap som efterföljts av ett äktenskapsförord. En av frågorna som HD hade att ta ställning till var om bodelningen under äktenskapet utgjorde en gåva och då var att likställa med testamente. HD ansåg att vid en helhetsbedömning skulle bodelningen ses som en integrerad del i en sammansatt transaktion som i realiteten innebar ett kringgående av särkullbarnens rätt till laglott.

---

⁸⁵ Brattström & Singer (2020), s. 121.

⁸⁶ Walin & Lind, Ärvdabalk Del 2 (2022, JUNO), kommentar till 14 kap. 7 § FAL.

Om det förstärkta laglottsskyddet i 7 kap. 4 § ÄB anses kunna angripas på en gåva så ska laglotten beräknas som om värdet fanns kvar och ingick i kvarlåtenskapen.⁸⁷ I den ovan angivna doktrinen är samtliga författare överens om att ifall 7 kap. 4 § ÄB är tillämpliga på förmånstagarförordnande är det värdet av den bortgivna egendomen, dvs premiebeloppet (och återköpsvärdet enligt Walin & Lind) som bör beaktas. Med detta synsätt skulle det inte vara frågan om att hela försäkringsbeloppet som utfaller till förmånstagaren ska läggas till kvarlåtenskapen för att beräkna laglotten. Detta skiljer sig således från den skyddsregel som fanns i GFAL där försäkringsersättningen beaktades.⁸⁸ Vidare är de överens om att ett sådant begränsat laglottskydd skulle omfatta såväl återkalleliga som oåterkalleliga förmånstagarförordnanden.

---

⁸⁷ Se avsnitt 2.4.

⁸⁸ Se avsnitt 3.2.1.

5   **Analys och slutsatser**

5.1   **Hur påverkar ärvdabalkens regler en jämkningstalan enligt 14 kap. 7 § andra stycket FAL?**

Först kan konstateras att ärvdabalkens regler *ska* beaktas vid en jämkningsprövning kan anses uteslutet. Vad som redogjorts för ovan i avsnitt 4.1 kan en sådan tolkning varken dras från lagtextens lydelse, förarbeten eller berörda rättsfall. Exempelvis om bröstarvingars laglottsanspråk enligt ÄB ska beaktas vid en talan om jämkning skulle det uppnå samma resultat som lagstiftaren tog avstånd från vid lagändring i GFAL. I rättsfallet T 2386–03 betonade även domstolen att jämkning inte kan ske enbart av det skälet att försäkringstagaren valt att fördela dennes tillgångar på ett sätt som avviker från ÄB:s regler. Denna uppfattning ligger i linje vad som uttalats i lagstiftningsärendet till jämkningsregeln – vilket bl.a. är att försäkringstagarens vilja ska respekteras så långt som möjligt och att endast särpräglade fall föranleder en jämkning.

Det finns vidare utrymme att argumentera för att jämkningsregeln ska ses *mot bakgrund* av ÄB, vilket Walin och Lind menar. Förarbetsuttalandet att de berörda lotter i bobehållningen enligt förarbetena kan beaktas skälighetsbedömningen talar emot en sådan tolkning. Att det kan bli aktuellt med jämkning om det inte finns någon nämnvärd kvarlåtenskap kvar i boet tas i lagstiftningsärendet upp i relation till hur skälen för ett förordnande ska bedömas. HovR uttalande i T 2386–03 utesluter å ena sidan inte att jämkning kan ske mot bakgrund av ÄB:s bestämmelser. Domstolens säger å andra sidan i NJA 1995 s. 423 att tyngdpunkten skulle fästas vid skäligheten av förordnandet, inte vid att det jämkade beloppet motsvarade särkullbarnens laglott.

Att jämkningsspörsmål ska ses mot bakgrund av ärvdabalkens regler, och vad som är gällande rätt beträffande den egentliga kvarlåtenskapen kan inte anses vara i linje med lagförarbetena eller praxis. Utredningen visar i stället att ÄB:s bestämmelser i viss mån kan tas hänsyn till vid skälighetsbedömningen.

5.2 Hur påverkar jämningsregeln i FAL en tillämpning av det förstärkta laglottskyddet på förmånstagarförordnanden?

Vid införandet av jämningsregeln i nuvarande 14 kap. 7 § andra stycket FAL togs som bekant laglottskyddet gällande återkalleliga förmånstagarförordnanden bort. Det finns utrymme att diskutera att det inte var lagstiftarens avsikt att resultatet skulle bli densamma som togs avstånd ifrån vid lagändring dvs att återkalleliga förmånstagarförordnande kan jämkas enligt det förstärka laglottskyddet i de fall det kränker laglotten. Walin & Lind är även av den uppfattningen.

Oåterkalleliga förmånstagarförordnande har enligt praxis ansetts kunna omfattas av det förstärka laglottskyddets tillämpningsområde. Doktrin hävdar i linje med förarbetena att i och med införande av jämningsregeln finns det inte samma möjlighet att angripa oåterkalleliga förmånstagarförordnande som tidigare, och rättspraxis på området skulle således kunna anses överspelat. En tolkning att oåterkalleliga förmånstagarförordnanden fortfarande skulle kunna angripas genom 7 kap. 4 § ÄB med grund i äldre praxis kan inte tänkas vara lagsystematiskt riktigt. Exempelvis om en försäkringstagare vill säkra försörjningen för efterlevande make genom ett förmånstagarförordnande skulle en sådan tolkning innebära att ett återkalleligt förmånstagarförordnande erhåller bättre skydd än oåterkalleliga förmånstagarförordnande i förhållande till en bröstarvinges laglottsskydd. Förmånstagaren bör rimligtvis vara i en bättre ställd position om förordnandet görs oåterkalleligt.

Följaktligen kan konkluderas att det med hänsyn till de försäkringsrättsliga ändringar som skedde vid införande av jämningsregeln i 14 kap. 7 § andra stycket FAL troligen inte är möjligt att tillämpa 7 kap. 4 § ÄB på försäkringsbelopp som utfaller från vare sig återkalleliga eller oåterkalleliga förmånstagarförordnanden.

5.3 Kan 7 kap. 4 § ÄB tillämpas på förmånstagarförordnanden i livförsäkringar?

Om det går att hävda laglottsskydd för premieinbetalningar i en livförsäkring med förmånstagarförordnande går att diskutera. Utredningen grundas på ståndpunkter ur doktrin i förhållande till rekvisiten till det förstärkta laglottsskyddet.

Beträffande gåvorekvisitet talar praxis för att sådana premieinbetalningar skulle kunna omfattas av bestämmelsens extensiva tillämpningsområde. I annat fall går det att diskutera om premieinbetalningar tillsammans med en serie rättshandlingar som en arvlåtare har tagit kan utgöra en integrerad del i sammansatt transaktion som i realiteten innebär ett kringgående av ett barns laglott enligt NJA 2021 s. 604. I likhet med Walin & Linds ståndpunkt att grund kan hämtas ur NJA 1985 s. 414.

Brattström & Singer tar sikte på en situation då döden är nära förestående för försäkringstagaren. Teoretiskt sätt skulle det kunna falla in under den första typsituationen i det förstärkta laglottsskyddet, om syftet var att ordna försäkringstagarens succession. Det förefaller inte alltför osannolikt att det kan finnas fall då en försäkringstagare t.ex. vill missgynna ett av sina barn till förmån för ett annat och således använder betydande kapital för betalning av en premie.

Slutligen kan sägas att rättsläget, som bygger på uttalanden i doktrin, kan inte anses ge tillräckligt stöd för att det ska bedömas utrett att beskrivna premieinbetalningar kan angripas med 7 kap. 4 § ÄB. Det kan emellertid konstateras att det är *möjligt* att föra en sådan tolkning utifrån det förstärkta laglottsskyddets rekvisit.

5.4 Slutsatser och avslutande reflektion

För att besvara uppsatsen första frågeställning kan konstateras att utredningen visar att ÄB:s regler tas hänsyn till vid själva skälighetsbedömningen vid en

jämkningsprövning enligt 14 kap. 7 § andra stycket FAL. Hur jämkningsregeln i sin tur påverkar en tillämpning av det förstärka laglottskyddet är något mer osäkert. Med hänsyn till de försäkringsrättsliga ändringar som skedde i samband med att jämkningsregeln erhöll dess nuvarande lydelse är det troligen inte möjligt att tillämpa 7 kap. 4 § ÄB på försäkringsbelopp som utfaller från vare sig återkalleliga eller oåterkalleliga förmånstagarförordnanden. Slutligen kan det konstateras att huruvida vissa premiebetalningar kan angripas med det förstärkta laglottskyddet kan anses osäkert. Frågan har endast behandlats i doktrinen, vilket måste beaktas. Av utredningen kan emellertid en sådan tolkning anses möjlig om syftet med förmånstagarförordnandet varit att ordna successionen och övriga förutsättningar för 7 kap. 4 § ÄB är för handen. Vid ett rent försäkringssyfte skulle då endast jämkningsregeln i 14 kap. 7 § FAL kunna tillämpas.

Avslutningsvis kan det sägas att det behövs klargörande i många delar på hur bröstarvingars laglottskydd förhåller sig till förmånstagarförordnanden i livförsäkringar. Det kan vidare framhållas att det föreligger olika ändamål med de skilda regelsystemen. Laglottskyddet som skyddar bröstarvingar, inte minst genom det förstärkta laglottskyddet, syftar till att säkerställa en viss rättvisa mellan bröstarvingar i förhållande till deras arvsrätt. Förmånstagarförordnanden syftar i jämförelse till att respektera försäkringstagares uttryckliga vilja att försäkringsersättningen ska tillfalla viss person. Regelsystemen kan i vissa delar anses krocka vilket uppsatsen åskådliggjort, men det får annars anses rimligt att laglottsinstitutet och reglerna kring förmånstagarförordnanden verkar parallellt med varandra.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

NJA II 1927 Lag om försäkringsavtalslag.

NJA II 1928 Ny lagstiftning om arv.

Prop. 1986/87:86 Om följdlagstiftning till äktenskapsbalken m.m.

Prop. 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag.

SOU 1925:21 Förslag till lag om försäkringsavtal m. m.

SOU 1925:43 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken.

Litteratur

Bengtsson, B., *Försäkringsavtalsrätt*, JUNO version 4, Norstedts Juridik, Stockholm 2019.

Brattström, M. & Singer, A., *Rätt arv – Fördelning av kvarlåtenskap*, 5 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala 2020.

Eriksson, A., *Efterarv : komplikationer vid slutlig fördelning av kvarlåtenskap*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2022.

Kleineman, Jan, ”Rättsdogmatisk metod”. I: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2. Uppl., Studentlitteratur, Lund 2018.

Wallin, G. & Lind, G., *Kommentar till ärvdabalken – Del 1 (1-17 kap.) Arv och testamente*, JUNO version 7Ä, Norstedts Juridik, 2022.

Wallin, G. & Lind G., *Kommentar till ärvdabalken – Del 2 (18-25 kap.) Boutredning och arvskifte, försäkringar, EU:s arvsförordning m.m.*, JUNO version 6Ä, Norstedts Juridik, 2022.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1934 s. 462

NJA 1939 s. 71

NJA 1948 s. 232

NJA 1963 s. 345

NJA 1965 s. 54

NJA 1973 s. 687

NJA 1976 s. 90

NJA 1985 s. 424

NJA 1995 s. 423

NJA 1998 s. 543

NJA 2001 s. 401

NJA 2013 s. 736

NJA 2021 s. 605

NJA 2022 s. 277

Hovrätter

Hovrätten för Västra Sverige dom den 26 januari 2004, mål nr T 2386-03.